

Загальноосвітні школи-інтернати як навчально-виховні заклади нового типу: особливості становлення та розвитку

Аналізуються проблеми становлення та розвитку загальноосвітніх шкіл-інтернатів як особливих закладів для навчання та виховання дітей з особливими потребами.

Ключові слова: освіта, людина, діти з особливими потребами, інтернатна освіта, виховання, культура.

Загальноосвітні школи-інтернати як навчально-виховні заклади нового типу створені в Радянському Союзі у 1956 р. Започаткування цих шкіл відкрило нову сторінку в історії розвитку народної освіти в системі суспільного виховання, як найбільш ефективної форми підготовки підростаючого покоління до активної участі у будівництві нового суспільства. На з'їзді наголошувалося: «потрібно поставити справу виховання дітей незмірно краще і досконаліше, бо ми повинні формувати не кастовий пласт аристократії, глибоко ворожий народові, а будівників нового суспільства, людей високої душі і високих ідеалів, самовідданого служіння своєму народові, який іде в авангарді всього прогресивного людства.

У таких школах повинні бути просторі світлі класи, гарні спальні, впорядковані їдальні, дбайливо обладнані центри для будь-якого роду позакласних занять, які б забезпечували всі умови для всебічного фізичного і духовного розвитку молодого громадянина...

Важко переоцінити величезне значення цієї системи виховання. На цю справу не треба шкодувати коштів і зусиль, бо вони окупляться сторицею» [1, с.17].

У червні 1956 року ЦК КПУ і Рада Міністрів УРСР своєю постановою зобов'язали Міністерство освіти України, виконкоми обласних Київської і Севастопольської міських Рад депутатів трудящих відкрити в республіці з 1 вересня 1956 року перші 50 загальноосвітніх шкіл-інтернатів.

Подальша організація та невпинний розвиток шкіл-інтернатів припадає на роки шостої п'ятирічки (1956–1960 рр.).

На виконання постанов ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 15 вересня 1956 року «Про організацію шкіл-інтернатів» та «Про заходи, пов'язані з організацією шкіл-інтернатів» ЦК КПУ і Рада Міністрів УРСР прийняла постанову від 20 жовтня 1956 року «Про заходи по дальшому розвитку мережі шкіл-інтернатів в Українській РСР», в яких встановлюється кількість вихованців у школах-інтернатах України до 1960 року – не менше 200 тис. чоловік, затверджується план розподілу контингентів вихованців між областями на 1956–1960 роки (див. табл. 2.4). Також визначається

порядок прийому учнів до шкіл-інтернатів, де зазначалось, що «в першу чергу приймаються діти одиноких матерів, інвалідів війни та праці, сироти та діти, для виховання яких відсутні необхідні умови в сім'ї» [2, с.3].

До кінця 1956 року здійснювалось виготовлення технічної документації на будівництво перших 60 шкіл-інтернатів, розроблялись типові проекти цих шкіл на 210, 300, 450, 600 учнівських місць та приміщень до них.

На роботу до шкіл-інтернатів направлялись досвідчені керівники, кращі вчителі загальноосвітніх масових шкіл, вихователі дитячих будинків, які мали відповідну освіту та достатній стаж педагогічної роботи.

При інститутах удосконалення вчителів організовувались і проводились курси підготовки вихователів шкіл-інтернатів. Міністерство освіти рекомендувало: «враховуючи дальше розширення мережі цих шкіл, на ці курси слід посилати вчителів, яких передбачається використати в новостворених школах-інтернатах.

На курсах, поряд з ознайомленням з найважливішими питаннями змісту і організації виховної роботи з дітьми, повинен бути детально проаналізований нагромаджений досвід роботи в школах-інтернатах і рекомендовані заходи щодо її поліпшення» [3, с.18].

З метою надання школам-інтернатам практичної допомоги в навчально-виховній роботі та вивчення і узагальнення досвіду діяльності цих шкіл наказами Міністерства освіти України № 90/77 від 4 березня 1957 року та № 109 від 15 березня 1957 року до всіх шкіл-інтернатів були прикріплені університети та педагогічні інститути.

Для видання у 1957 році збірника «З досвіду роботи шкіл-інтернатів» та методичного посібника «На допомогу вихователям, завучам і директорам з питань навчально-виховної роботи» доручено окремим кафедрам університетів та педагогічних інститутів опрацювати розгорнуті проекти тем, обраних для вивчення та узагальнення досвіду роботи цих шкіл [4, с.11].

Педагогічні колективи Харківських шкіл-інтернатів №1 і №4, Запорізької №1, Київської №1, Миколаївської №1, Єнакіївської та інших шкіл, незважаючи на ряд труднощів організаційного періоду, домоглися певних успіхів у навчально-виховній роботі.

Разом з тим, виникало багато проблем в організації шкіл-інтернатів. Окремі обласні відділи народної освіти та директори шкіл, маючи численну кількість заяв батьків про зарахування їхніх дітей до шкіл-інтернатів, усе ж не зуміли забезпечити своєчасне і повне укомплектування цих шкіл учнями. Особливо великий недобір учнів мав місце у Ворошиловградській, Сталінській, Херсонській областях.

У низці шкіл-інтернатів не було забезпечено першочерговий прийом дітей-сиріт, дітей одиноких матерів.

Не всі школи-інтернати мали відповідні штати педагогічних працівників.

Станом на 1 березня 1957 року в школах-інтернатах з 1326 вчителів і вихователів працювало 53 чоловік, які не мали навіть середньої освіти. В Артемівській школі-інтернаті з 14 вихователів 4 не мали середньої освіти. У Львівській школі-інтернаті Херсонської області, працювало лише 6 вихователів замість 14. У Тульчинській школі-інтернаті Вінницької області, протягом трьох місяців замінено 10 вихователів [5, с.12–15].

Навчально-матеріальна база ряду шкіл-інтернатів забезпечувалась недостатньо і тому мінімум практичних і лабораторних робіт, передбачених програмами, не виконувався.

Із загального числа 44 шкіл-інтернатів, де працювали сьомі класи, не мали фізичних кабінетів 4 школи, хімічних – 17, біологічних – 16. У 17 школах не було створено майстерень по металу, а в 9 школах – по дереву.

Не в усіх школах-інтернатах була відповідна матеріальна база для фізичного виховання учнів. Спортивні зали або кімнати для фізкультури мали 40 шкіл-інтернатів, а спортивні майданчики – лише 25 шкіл [6,с.4].

Для подолання цих труднощів уряд України вживав ряд заходів. Постановою Ради Міністрів УРСР від 15 червня 1957 року № 615 було затверджено Положення про школи-інтернати Міністерства освіти УРСР. У цьому положенні було визначено структуру інтернатних закладів, окреслено питання організації навчально-виховного та лікувально-реабілітаційного процесу, управління, фінансово-господарської діяльності цих закладів, контролю за їх роботою.

Наступною постановою уряду від 23 липня 1957 року № 819 «Про дальше розширення мережі шкіл-інтернатів в Українській РСР» було затверджено перелік 18 шкіл-інтернатів, які відкривались до початку 1957/58 навчального року. Виділялись додатково кошти на їх будівництво та матеріально-технічне оснащення.

Постановою Ради Міністрів УРСР від 9 серпня 1957 року № 892 «Про додаткові заходи, пов'язані з організацією роботи шкіл-інтернатів» Міністерству освіти надано право вносити, в разі необхідності, окремі зміни в асигнуванні на утримання дітей, адміністративного, навчально-допоміжного та обслуговуючого персоналу, а також встановлено тривалість відпустки вихователям шкіл-інтернатів.

Уряд України у Постанові від 31 січня 1959 року № 131 «Про заходи щодо розширення мережі шкіл-інтернатів в Українській РСР у 1959 році» відзначав, «що більшість облвиконкомів не виконали встановленого на 1958 рік плану розширення мережі шкіл-інтернатів, внаслідок чого в республіці станом на 1 січня 1959 року школами-інтернатами охоплено лише 23,6 тис. вихованців замість 30 тис. за планом» [7,с.4]. Особливо незадовільно виконувався план охоплення дітей школами-інтернатами в Житомирській, Кіровоградській, Херсонській, Хмельницькій, Черкаській областях.

Виконками Дрогобицької, Кримської, Луганської, Одеської, Харківської областей і м. Києва не забезпечили школи-інтернати необхідними приміщеннями, через що в 1958 році не провели набір до перших класів.

У Житомирській, Кіровоградській, Харківській областях у 1957 та 1958 роках не було збудовано жодного гуртожитку для шкіл-інтернатів. Низка облвиконкомів і на початку 1959 року не виділили необхідних асигнувань на будівництво навчальних корпусів, гуртожитків та підсобних приміщень для шкіл-інтернатів, що поставило під загрозу виконання плану на 1959 рік з розширення мережі шкіл-інтернатів.

Ураховуючи велике державне значення дальшого розвитку мережі шкіл-інтернатів і значне збільшення контингенту вихованців цих шкіл відповідно до народногосподарського плану на 1959 рік, Рада Міністрів постановила:

«1. Зобов'язати виконками обласних Київської та Севастопольської міських рад депутатів трудящих і раднаргоспи:

а) взяти під особливий контроль будівництво навчальних корпусів і гуртожитків шкіл-інтернатів, як найважливіше і першочергове будівництво;

б) скласти і затвердити графік будівництва і введення в дію шкіл-інтернатів і протягом першого кварталу 1959 року розгорнути роботу на всіх об'єктах;

2. Виділити в 1959 році на будівництво та обладнання гуртожитків для шкіл-інтернатів капіталовкладення в розмірі 565,59 млн. крб. і ввести в дію 314,35 тис. кв. м жилої площі.

3. Зобов'язати Держплан УРСР виділити Міністерству освіти УРСР на 1959 рік для обладнання навчальних корпусів і гуртожитків шкіл-інтернатів меблями на суму 40 млн. крб.

4. Зобов'язати Держплан УРСР у плані матеріально-технічного забезпечення на 1959 рік передбачити виділення Міністерству освіти УРСР для обладнання шкіл-інтернатів матеріалів, обладнання та устаткування відповідно до встановлених норм.

5. Зобов'язати Міністерство освіти УРСР забезпечити своєчасне укомплектування шкіл-інтернатів кваліфікованими керівниками і педагогічними кадрами» [8,с.4-6].

На виконання постанови Міністерство освіти України взяло під свій контроль будівництво та забезпечення новостворених шкіл-інтернатів. До 1 березня 1959 року було розроблено нове Положення про школи-інтернати УРСР відповідно до завдань перебудови системи народної освіти, яке затверджено колегією міністерства. До кінця навчального року переглянуто і зміцнено педагогічні та керівні кадри шкіл-інтернатів за рахунок найбільш досвідчених учителів і керівників масових шкіл. Протягом липня-серпня 1959 року організовано курси для їх перепідготовки. У серпні 1959 року проведено республіканські педагогічні читання з питань навчально-виховної роботи в школах-інтернатах.

Виконання рішень уряду щодо розширення мережі та зміцнення матеріально-технічної бази шкіл-інтернатів закріпив Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР», в якому утверджувалася організація шкіл-інтернатів за типом восьмирічних або середніх загальноосвітніх трудових політехнічних шкіл з виробничим навчанням, а також вважалося за потрібне забезпечити повне охоплення дітей та підлітків з вадами фізичного та психічного розвитку школами-інтернатами і поліпшення їхньої професійної підготовки.

Серйозним поштовхом до подальшого розвитку шкіл-інтернатів стали рішення XXI з'їзду КПРС, який визнав за доцільне значно розширити мережу шкіл-інтернатів, покликаних розв'язати на більш високому рівні завдання підготовки всебічно розвинутих громадян нашої держави.

У постанові уряду «Про заходи по розвитку шкіл-інтернатів у 1959-1965 рр.», яка вийшла на виконання рішень з'їзду, було сказано: «В школі-інтернаті повинні бути створені найбільш сприятливі умови для всебічної середньої загальної і політехнічної освіти учнів, поєднання навчання з суспільно корисною працею, виховання у школярів високих

моральних якостей, забезпечення доброго фізичного розвитку і підготовки до практичної діяльності в різних галузях народного господарства» [9,с.3].

У постанові також відзначалося, що «школи–інтернати за короткий строк свого існування дістали широке визнання трудящих нашої країни і показали на практиці, що вони є найбільш вдалою формою виховання і навчання дітей. Прагнення батьків віддати своїх дітей в ці школи зростає. Тим часом число шкіл–інтернатів зростає повільно, існуюча мережа цих шкіл не задовольняє потреб населення, а в ряді місць плани будівництва шкіл–інтернатів не виконуються» [9,с.4].

Поряд з цим було визнано за потрібне довести кількість учнів у школах–інтернатах на кінець семирічки в 1965 році до 2,5 млн. чоловік. Встановлено контингенти вихованців у школах–інтернатах по роках і по союзних республіках. Планувалося у цілому по країні кількість учнів у школах–інтернатах збільшити в 14 разів порівняно з 1958 роком.

Держплан України передбачив у плані на 1959–1965 роки капітальні вкладення на будівництво шкіл–інтернатів в обсягах, що забезпечували розміщення цього контингенту учнів. Також було включено до переліку показників планів розвитку народного господарства на ці роки введення в дію учнівських місць у навчальних корпусах і місць у гуртожитках шкіл–інтернатів.

Облвиконкоми та Міністерство освіти України розробили і затвердили заходи щодо розвитку шкіл–інтернатів у 1959–1965 роках, які передбачили спорудження навчальних, житлових і підсобних будинків для шкіл–інтернатів, пристосування з цією метою наявних придатних приміщень і звільнених адміністративних будинків, а також будівництво в сільській місцевості квартир для педагогічних працівників.

Урядом республіки було схвалено ініціативу передових колгоспів, які здійснювали будівництво шкіл–інтернатів за рахунок власних коштів, та рекомендовано облвиконкомом всемірно підтримувати та поширювати цей цінний досвід.

На виконання постанови колгоспи Хмельницької області першими в Україні розгорнули будівництво на власні кошти міжколгоспних шкіл–інтернатів у кожному районі. Активну участь у будівництві навчальних закладів нового типу брали учні старших класів, батьки та громадськість.

Міністерство освіти України розробило і подало до Ради Міністрів пропозиції щодо підготовки педагогічних працівників для шкіл–інтернатів. З 1 вересня 1959 року передбачалося розширення факультетів, які готують учителів–вихователів різних спеціальностей (іноземна мова, математика, біологія, історія, географія). Особливу увагу було звернено на докорінне поліпшення навчальної роботи в школах–інтернатах, трудового, естетичного та фізичного виховання, на поєднання навчання з продуктивною працею. У зв'язку з цим проведено ряд республіканських «Педагогічних читань» та підготовлено до видання масовим тиражем підручники, методичні посібники, монографії з досвіду роботи шкіл–інтернатів. За участю інших міністерств було внесено часткові зміни до чинних положень та інструкцій про норми забезпечення шкіл–інтернатів одягом, взуттям, м'яким інвентарем, про типові штати шкіл–інтернатів, про порядок та розміри оплати батьків за утримання дітей та ін. Радіо та преса систематично висвітлювали досвід роботи шкіл–інтернатів з питань здійснення політехнічного навчання і трудового виховання, організації

позакласної виховної роботи, літнього відпочинку вихованців, роботи з батьками тощо. Уже до початку 1959/60 навчального року відділи народної освіти Закарпатської, Луганської, Миколаївської, Тернопільської, Чернівецької областей провели значну роботу щодо розгортання мережі шкіл–інтернатів.

Проте в цих питаннях мали місце істотні недоліки. Так, річний план будівництва навчальних корпусів шкіл–інтернатів станом на 1 вересня 1959 року по Станіславській області було виконано лише на 31,2 %, по Одеській області – на 39 %, по Житомирській області – на 39,3 %.

У Черкаській області план будівництва гуртожитків для шкіл–інтернатів за сім місяців було виконано лише на 12,8 %. Невиконання плану капіталовкладень привело до того, що річний план з контингенту учнів у школах–інтернатах Черкаської області виконано лише на 54,7 %. Подібний стан справ був у Волинській, Одеській, Кримській областях та м. Києві [10,с.11].

Рада Міністрів УРСР 2 вересня 1959 року прийняла Постанову № 1353 «Про затвердження титульного списку шкіл–інтернатів, які організуються в 1959/60 навчальному році в Українській РСР», якою зобов'язала виконкоми Волинської, Київської, Кримської, Полтавської, Харківської, Херсонської та Черкаської обласних Рад народних депутатів трудящих вжити додаткових заходів і забезпечити повне виконання плану 1959 року з контингенту вихованців у школах–інтернатах.

Цією постановою внесено до народногосподарського плану окремих областей і м. Києва часткові зміни з контингентів вихованців у школах–інтернатах на 1959 рік, а Міністерство фінансів УРСР зобов'язано було внести відповідні зміни до бюджетів областей та м. Києва.

Згідно із затвердженим списком в Україні в 1959/60 навчальному році створюється 155 шкіл–інтернатів з контингентом 42600 чоловік. Будувалися в основному типові навчальні корпуси та гуртожитки на 210, 240, 360, 420, 450, 600 учнівських місць. Школи–інтернати розміщувалися також у пристосованих будівлях.

Колегія Міністерства освіти УРСР, яка відбулася у січні 1960 року, відзначила, що план будівництва навчальних корпусів шкіл–інтернатів за 1959 рік виконано на 97 %, гуртожитків – на 90,4 % до річного плану [11,с.13].

Суттєво був недовиконаний план будівництва навчальних корпусів і, зокрема, особливо гуртожитків для шкіл–інтернатів у Житомирській, Кіровоградській, Полтавській, Черкаській областях. У цих областях за рахунок нового будівництва не було введено в дію жодного гуртожитку.

У Хмельницькій, Волинській, Кримській, Запорізькій, Луганській областях широко розгорнулося будівництво колгоспних і міжколгоспних шкіл–інтернатів.

За планом 1960 року значно збільшився обсяг асигнувань на будівництво шкіл–інтернатів. Вже у першому кварталі було виконано капітальних робіт майже на 200 млн. карбованців [11,с.14].

Поряд з цим виникали проблеми зі створенням належної навчально–матеріальної бази у новоорганізованих школах–інтернатах.

Так, у Бакаївській школі–інтернаті Черкаської області не було відкрито навчальних кабінетів, а в Козачанській та Чигиринській школах–інтернатах навчальні кабінети розміщувались у невеликих кімнатах

по 10–25 кв. м. У Станіславській № 2 та Перегінській школах–інтернатах Станіславської області, в Андрієво–Іванівській школі–інтернаті Одеської області не було створено навчальних майстерень. У Херсонській № 1 та Цурюпинській школах–інтернатах Херсонської області було обладнано лише по одній навчальній майстерні.

У ряді областей незадовільно вирішувалося питання матеріального забезпечення шкіл–інтернатів. У Дніпропетровській області з потрібного інвентарю та обладнання на визначену суму 9889,7 тисячі крб. на 15 серпня 1960 року було завезено тільки на 1776, 4 тисячі крб.

З бази постачання до шкіл–інтернатів було завезено лише тридцять відсотків потрібного м'якого інвентарю. У Кіровоградській області станом на 15 серпня 1960 року до шкіл–інтернатів ще не було завезено парт, які мали бути виготовлені місцевою промисловістю. Також не вистачало понад 300 ліжок, 190 матраців, 900 простирадл та ін. Найвні навчальні кабінети не були забезпечені всіма потрібними навчальними посібниками і приладами [12,с.22].

У багатьох областях та м. Києві не належним чином вирішувалося питання добору та розстановки керівних та педагогічних кадрів. Так, у школі–інтернаті № 3 м. Києва вісім учителів та вихователів не мали вищої освіти, з 76 учителів і вихователів, призначених до школи № 8, тільки 25 чоловік підбрано з числа осіб, які працювали в загальноосвітніх школах. У школі–інтернаті № 1 протягом 1959/60 навчального року замінено 25 учителів і вихователів, а в IV–А класі цієї школи за чотири роки (з I по IV кл.) було змінено 12 вихователів [13,с.7–8].

У зв'язку з цим Міністерство освіти України розробило і затвердило план підготовки та забезпечення шкіл–інтернатів педагогічними кадрами, зокрема вчителів праці та виробничого навчання, на 1960–1965 рр., а також план підготовки та перепідготовки вихователів. Визначено тематику і проведено курсові заходи для інспекторів обласних відділів народної освіти, які відповідають за роботу шкіл–інтернатів, а також для директорів та завучів шкіл–інтернатів, організованих у 1960 році.

Міністерство освіти України на засіданні колегії, яке відбулося в липні 1960 року, підбило підсумки будівництва об'єктів освіти за 6 місяців поточного року, де зазначалося, що річний план будівництва навчальних корпусів шкіл–інтернатів було виконано на 50,3 %, гуртожитків – на 40 %. Дуже незадовільно будувалися школи–інтернати у Вінницькій області, де річний план виконано за півріччя на 36 % та гуртожитків – на 41,5 %, в Закарпатській області відповідно на 32,6 % і 44 %, Кіровоградській області – на 35 % і 33 %, в Черкаській області – на 41 % і 38 % річного плану [14,с.13–14].

На колегії 30 січня 1961 року було підбито підсумки будівництва шкіл–інтернатів за 1960 рік. Наголошувалося, що план цього будівництва виконано по навчальних корпусах – на 94,7 %, гуртожитків – на 90,7 %. Введено гуртожитків для шкіл–інтернатів на 263,5 тисяч квадратних метрів. Річний план будівництва навчальних корпусів шкіл–інтернатів за обсягом капіталовкладень у Закарпатській області виконано на 64 %, Чернігівській області – на 79,7 % та Черкаській області – на 87 %; щодо гуртожитків для шкіл–інтернатів у Волинській області – на 80,4 %, Хмельницькій області – на 67,1 % [15,с.17–18].

До початку 1961/62 навчального року було відкрито 25 санаторних шкіл–інтернатів для дітей з малими та затихаючими формами туберкульозу на 5500 учнівських місць. Усі вони були повністю укомплектовані педагогічними та медичними працівниками.

Це були перші санаторні школи–інтернати певного профілю в Україні. Мережа їх почала розширюватись лише з 1967 року шляхом перепрофілювання шкіл–інтернатів загального типу.

За державним планом у 1961 році збудовано і введено в дію навчальних корпусів на 61 тисяч учнівських місць, гуртожитків для шкіл–інтернатів на 218 тисяч квадратних метрів житлової площі.

План будівництва шкіл–інтернатів у Закарпатській, Львівській, Полтавській, Сумській, Харківській, Херсонській виконано лише на 83–93 %. По республіці річний план будівництва навчальних корпусів виконано на 94%, а з введення в дію на 80 %, з гуртожитків для шкіл–інтернатів відповідно на 92 і 81 % [16,с.2].

Незважаючи на те, що школи–інтернати підлягали введенню в дію у III кварталі, тобто до початку 1961/62 навчального року, лише 40 % цих об'єктів було прийнято в експлуатацію до 1 вересня 1961 року, а в Закарпатській, Одеській, Сумській і Херсонській областях до початку навчання не було введено в дію жодної школи–інтернату. Крім того, низка шкіл–інтернатів у Дніпропетровській, Донецькій, Київській, Кіровоградській, Львівській, Чернігівській областях та м. Києві було введено в дію з недоробками та низькою якістю виконаних робіт [16,с.3].

На той час в Україні функціонувало 477 шкіл–інтернатів з контингентом 168,8 тисячі учнів [17,с.186–201].

У травні 1962 року відбулася республіканська нарада директорів шкіл–інтернатів, керівників органів народної освіти за участю керівників уряду України. Учасники наради звернули увагу присутніх на те, що органи народної освіти досягли певних успіхів у створенні необхідних умов для ритмічної роботи шкіл–інтернатів, проте в організації навчального процесу і виховної роботи були й істотні недоліки: багато вихованців не встигали з ряду предметів, якість знань учнів не відповідала вимогам. Враховуючи пропозиції і побажання учасників наради, Міністерство освіти спільно з науковцями випустило спеціальний збірник матеріалів на допомогу педагогічним працівникам шкіл–інтернатів.

Для узагальнення і популяризації передового педагогічного досвіду вчителів, вихователів, працівників органів народної освіти в Україні почали систематично проводити читання і науково–практичні конференції, де широко обговорювалися питання навчання і виховання дітей в умовах шкіл–інтернатів.

Такі конференції, наради, семінари та читання відігравали велику роль у поліпшенні керівництва навчально–виховним процесом шкіл–інтернатів [18,с.278].

Ряд заходів розроблялось Міністерством освіти УРСР для поліпшення роботи загальноосвітніх шкіл–інтернатів. До 1 вересня 1962 року було забезпечено виконання народногосподарського плану з контингентів учнів. Завершувалося створення для кожної школи–інтернату необхідної навчально–матеріальної бази та навчально–підсобних господарств. Усі школи–інтернати укомплектовано відповідними керівними та педагогічними кадрами.

Також було опрацьовано й подано на затвердження Положення про школи-інтернати, про дитяче самоврядування в школі, про навчально-виробничі майстерні, про навчально-підсобне господарство школи-інтернату, правила внутрішнього розпорядку. Видано інструктивно-методичні листи з питань організації навчально-виховного процесу.

У вересні 1962 року Рада Міністрів УРСР затвердила нові типові штати шкіл-інтернатів, поширила на навчально-підсобні господарства цих шкіл типові штати підсобних сільських господарств дитячих будинків, надала право Міністерству освіти передбачити в кошторисах шкіл-інтернатів асигнування на оплату за підміну вихователів у період їхніх відпусток, у вихідні і святкові дні, а також встановила з підвищенням на 20 % ставки заробітної плати звільненим старшим вихователям.

У грудні 1962 року Міністерством освіти було підсумовано виконання народногосподарського плану за рік щодо введення в експлуатацію нових шкіл-інтернатів. Відзначалось, що у більшості областей, зокрема у Вінницькій, Запорізькій, Київській, Миколаївській, Одеській, Чернівецькій, план з контингентів учнів було виконано своєчасно.

Проте окремі відділи народної освіти незадовільно вели роботу з будівництва приміщень для шкіл-інтернатів, пустили на самоплив питання прийому дітей до цих шкіл, внаслідок чого не забезпечили виконання народногосподарського плану. Значне недовиконання було у Дніпропетровській, Донецькій, Кримській, Луганській, Львівській, Сумській, Хмельницькій областях та м. Києві.

У ряді випадків допускався значний відсів учнів із шкіл-інтернатів, а відділи народної освіти не вживали належних заходів щодо запобігання відсіву та поповнення класів учнями замість тих, які вибули. Окремі класи існували з неповною кількістю, в той час, як інші класи були перевантажені. Так, у Миронівській школі-інтернаті Донецької області навчалося лише 324 учні замість 370 учнів. У Верхнянській школі-інтернаті Луганської області в II класі навчалося тільки 8 учнів, в Ольхівській школі-інтернаті цієї ж області в I класі – 13 учнів, II класу не було, а в III класі – 31 учень [19].

У зв'язку з таким становищем Рада Міністрів УРСР дозволила ввести в дію у середині навчального року новозбудовані школи-інтернати. Збільшила на 1962 рік контингент учнів у школах-інтернатах Закарпатської області на 250 чоловік і Хмельницької області на 240 чоловік, зменшивши цей контингент у Дніпропетровській області на 130 чоловік та у м. Києві на 360 чоловік [19, с.2, 11–12].

У липні 1963 року в Міністерстві освіти УРСР було розроблено та затверджено організаційні заходи щодо розвитку мережі шкіл-інтернатів усіх типів на період 1964–1970 рр., якими передбачалося будівництво шкіл-інтернатів переважно у сільській місцевості, розширення мережі санаторних шкіл-інтернатів, охоплення навчанням дітей, які перехворіли на поліомієліт, туберкульоз, та дітей з вадами фізичного та розумового розвитку.

У цей же час було затверджено Положення про навчально-підсобне господарство школи-інтернату та Інструкцію про санітарні правила утримання загальноосвітніх шкіл і навчальних приміщень шкіл-інтернатів.

На початок 1963/64 навчального року кількість шкіл-інтернатів загального типу у республіці зростає з 529 до 537, а їхній контингент збільшується з 204,2 тисячі до 212,5 тисячі учнів [20, с.2].

Удосконалюється мережа шкіл-інтернатів за рахунок зменшення кількості середніх шкіл-інтернатів, зростає кількість восьмирічних шкіл (на 84), що створює сприятливі умови для охоплення суспільним вихованням дітей шкільного віку.

Щоб надати конкретну допомогу школам-інтернатам і залучити широкую громадськість до виконання взятих зобов'язань щодо своєчасної підготовки шкіл до нового навчального року, в ряді областей це питання обговорювалося на виконкомках і сесіях місцевих Рад депутатів трудящих.

Вагому роботу щодо зміцнення матеріальної бази провели школи-інтернати та відділи народної освіти Кіровоградської, Хмельницької, Сумської областей. Наприклад, у Хмельницькій області для шкіл-інтернатів добудовано 14 класних кімнат, введено в дію навчальний корпус Ізяславської школи-інтернату для дітей з наслідками поліомієліту та церебральним паралічем, гуртожиток у Берездівській школі-інтернаті. Добудовані приміщення гуртожитків Базарської та Корнинської шкіл-інтернатів Житомирської області, завершено будівництво теплиці у Бучанській та овочеховища у Васильківській школах-інтернатах Київської області. У багатьох школах-інтернатах було проведено капітальний ремонт. Так, у Сімферопольській школі-інтернаті № 3 закінчено ремонт їдальні, а в Керченській № 2 – добудовано їдальню на 150 посадочних місць. У Кіровоградській області станом на 20 липня 1964 року було повністю відремонтовано і підготовлено до початку навчання всі школи-інтернати. Також завершено ремонт навчальних і спеціальних корпусів у школах-інтернатах Донецької області.

У цьому навчальному році школи-інтернати України мали 2018 навчальних кабінетів та 1242 навчальні майстерні. Навчальні кабінети поповнювалися наочними посібниками, зокрема за рахунок виготовлених силами учнів. Лише за літній період учнями Мелітопольської школи-інтернату № 2 Запорізької області виготовлено 20 приладів і діючих моделей з фізики, 19 муляжів, 5 рельєфних карт та 200 різних таблиць [21, с.16].

На той час у школах-інтернатах працювало 20,9 тисячі вчителів і вихователів, з яких 71,3 відсотка мали вищу і незакінчену вищу освіту. На початок навчального року педагогічні колективи шкіл-інтернатів значно поповнилися молодими фахівцями, які закінчили педагогічні училища, інститути та університети.

В усіх областях України проводилася робота щодо підвищення професійної кваліфікації педагогічних працівників шкіл-інтернатів (курси, кушові методичні об'єднання, педагогічні читання, семінари і практикуми на базі опорних шкіл та ін.).

Разом з тим у ході підготовки шкіл-інтернатів до нового 1964/65 навчального року у ряді областей виникло багато проблем та мали місце серйозні недоліки. Так, Вінницький, Кіровоградський, Черкаський обласні сільські та Дніпропетровський, Запорізький, Миколаївський промислові відділи народної освіти безпідставно скоротили контингенти учнів шкіл-інтернатів, передбачені народногосподарським планом.

Закарпатський, Запорізький, Миколаївський промислові обласні відділи народної освіти та Київський міський відділ народної освіти не виконали постанови уряду щодо відкриття шкіл–інтернатів для дітей, які перенесли поліомієліт.

Окремі обласні не виконали плани прийому учнів до перших класів. Так, у школах–інтернатах Запорізького промислового обласного станом на 20 липня 1964 року до перших класів прийнято лише 69,8 відсотка потрібної кількості дітей, а в окремих школах області – ще менше (в Молочанській – 23,3%, Запорізькій №9 та Терпінівській – 17%). У цій області також незадовільно використовувалися бюджетні асигнування на капітальний ремонт. За перше півріччя 1964 року кошти використані лише на 30%.

Не краще використовувалися і державні капіталовкладення у будівництво шкіл–інтернатів Кіровоградської, Кримської, Луганської та Черкаської областей, де за перше півріччя 1964 року план виконано лише на 29–47 %.

У більшості шкіл–інтернатів Запорізької та Херсонської областей виявилися занедбаними спортивні та географічні майданчики, а в деяких школах їх не було зовсім. У такому ж стані знаходилися і навчально–дослідні ділянки.

До початку нового 1964/65 навчального року школи–інтернати недостатньо були забезпечені підручниками. Частина шкіл–інтернатів Львівської та Херсонської областей була зовсім не забезпечена зошитами.

Деякі обласні відділи народної освіти не приділяли належної уваги добору і розстановці педагогічних кадрів та укомплектуванню шкіл–інтернатів фахівцями з вищою освітою і відповідним педагогічним досвідом. Так, із 352 педагогічних працівників шкіл–інтернатів Запорізької області 154 чоловіки не мали вищої освіти, 116 осіб мали середню педагогічну та загальну середню освіту, а заочно навчалося лише 37 працівників.

Частина шкіл–інтернатів на 1 вересня 1964 року була не повністю укомплектована педагогічними кадрами.

Питання підготовки до нового 1964/65 навчального року розглядалося на засіданні колегії Міністерства освіти України 31 липня 1964 року, де було прийнято ухвалу, в якій зазначалося:

- «Обласним відділам народної освіти:
- забезпечити безумовне виконання народногосподарського плану по контингенті учнів шкіл–інтернатів, головним чином за рахунок збільшення контингентів учнів I–VIII класів;
  - визначити школи–інтернати, в яких у 1964/65 навчальному році будуть працювати IX класи і укомплектувати їх лише за рахунок учнів, що залишились без опіки батьків і виявили успіхи та старанність у навчанні, батьки яких знаходяться у довготривалих відрядженнях у зарубіжних країнах або у віддалених районах СРСР;
  - залучити до участі в серпневих нарадах всіх педагогічних працівників шкіл–інтернатів; організувати на базі кращих шкіл–інтернатів (опорних) роботу секцій вихователів; провести нараду директорів, завучів та старших вихователів шкіл–інтернатів;
  - до 1 жовтня ц. р. вивчити питання удосконалення мережі шкіл–інтернатів та подати пропозиції Міністерству освіти»[21,с.17–18].

На початок 1964/65 навчального року в 544 школах–інтернатах України навчалось 220,2 тисячі чоловік – на 7,7 тисячі більше проти минулого року.

На виконання постанови Ради Міністрів СРСР від 31 липня 1964 року № 635 «Про перетворення виховних колоній для неповнолітніх у спеціальні школи і спеціальні професійно–технічні училища» і для поліпшення роботи з виправлення важковиховуваних та перевиховання підлітків, які вчинили правопорушення, Рада Міністрів УРСР прийняла 2 листопада 1964 року постанову № 1115, якою зобов'язала протягом січня 1965 року:

«Перетворити виховні колонії для неповнолітніх Міністерства охорони громадського порядку УРСР у спеціальні школи Міністерства освіти УРСР і спеціальні професійно–технічні училища Головного управління професійно–технічної освіти при Раді Міністрів УРСР [22,с.12]».

На початку 1965 року було реорганізовано 5 дитячих виховних колоній у Бережанську Тернопільської області, Макіївську Донецької області, Стрийську, Городоцьку Львівської області, Якушинецьку Вінницької області спеціальні загальноосвітні школи для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання, та 3 дитячі виховні колонії у Таганчанське Черкаської області, Копичинське Тернопільської області і Львівське спеціальні училища для підлітків, які потребують особливих умов виховання, із загальним контингентом 1500 і 1000 вихованців відповідно.

Системних змін зазнала мережа загальноосвітніх шкіл–інтернатів України у період 1966–1981 рр. Кількість шкіл–інтернатів загального типу зменшилася з 544 у 1965 році до 351 у 1981 році, а дітей у них – відповідно з 212 тисяч до 111 тисяч.

Разом з тим 111 шкіл–інтернатів взагалі припинило свою роботу, зазнали перепрофілювання в інші навчально–виховні заклади, були укрупнені або закриті. Кількість дітей в інтернатних закладах зменшилася майже на 115 тисяч. Причиною такого стану стала, насамперед, втрата інтересу до них з боку органів державного управління і, як наслідок, ослаблення науково–методичного, кадрового, фінансового, матеріально–технічного забезпечення, суспільної підтримки.

Та все ж в Україні цей процес мав більш поміркований характер. Природна бережливість, турбота про дітей, доброта підказали й допомогли віднайти новий, як на ті часи, й до того ж життєво необхідний напрямок розвитку цих закладів.

Для поліпшення умов навчання і лікування дітей шкільного віку, які хворі на ревматизм, сколіоз, перехворіли на поліомієліт та з порушеннями опорно–рухового апарату, а також нервовохворих дітей, починаючи з 1967 р., відкриваються загальноосвітні санаторні школи–інтернати.

Постановою Ради Міністрів УРСР від 23.08.67 № 560 регламентуються умови відкриття й функціонування санаторних шкіл–інтернатів, медичного обслуговування, харчування в них дітей.

Процес відкриття санаторних закладів проліг через розпочате у 1968–1969 роках перепрофілювання частини загальноосвітніх шкіл–інтернатів у санаторні, що забезпечувало поєднання навчання і виховання дітей та підлітків з їхнім тривалим оздоровленням, лікуванням та реабілітацією в умовах охоронно–лікувального режиму.

У 1970/71 навчальному році в Україні функціонувало 442 загальноосвітні школи–інтернати з контингентом 169,3 тисячі дітей. З них у 56

загальноосвітніх санаторних школах–інтернатах навчалось 12,6 тисячі дітей.

У 70–80–ті роки на базі шкіл–інтернатів загального типу були створені 24 санаторні школи–інтернати для дітей із захворюваннями органів дихання, травлення та серцево–судинної системи.

Нині в Україні діє 7 типів санаторних шкіл–інтернатів для дітей: із захворюванням органів дихання, травлення, серцево–судинної системи, психоневрологічними захворюваннями хворих на сколіоз, цукровий діабет, з малими і стихаючими формами туберкульозу. Всього 64 школи–інтернати (16,3 тис.чол.). У загальній кількості загальноосвітніх шкіл–інтернатів – 297 з контингентом 85,9 тис. чол., вони становлять відповідно 21,4 і 19 відсотків.

Актуальною у всі часи була турбота про долю дітей–сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Для того, щоб поліпшити утримання і виховання цієї категорії дітей, Постановою Ради Міністрів УРСР від 2.XI.1972 № 507 «Про організацію шкіл–інтернатів для дітей–сиріт у Донецькій і Хмельницькій областях» було передбачено з 1 січня 1973 року створити в порядку експерименту середні школи–інтернати для дітей–сиріт з контингентом відповідно 400 і 340 учнів з дошкільними відділеннями для дітей, які мають родинні зв'язки з учнями названих шкіл. Такі заклади були відкриті на базі Макіївської школи–інтернату № 3 Донецької області та Вовковинецької школи–інтернату Хмельницької області,

Цією постановою визначені норми витрат на харчування, в тому числі на період літнього оздоровчого періоду, святкові і канікулярні дні; штати адміністративного, навчально–допоміжного, обслуговуючого і медичного персоналу, норми забезпечення цієї категорії дітей одягом, взуттям і м'яким інвентарем, ряд інших питань для забезпечення життєдіяльності інтернатних закладів.

Після завершення підготовчого експериментального періоду щодо функціонування закладів нового типу для дітей–сиріт, визначення їх доцільності і необхідності, з метою дальшого удосконалення суспільного виховання таких дітей, підготовки їх до життя і праці, створення найсприятливіших умов для всебічного розвитку і здобуття ними середньої освіти видано постанову Ради Міністрів УРСР від 12.01.1978 р. №26 «Про організацію загальноосвітніх шкіл–інтернатів для дітей–сиріт і дітей, які залишилися без батьківського піклування, та про поліпшення матеріального забезпечення цих дітей у школах–інтернатах і дитячих будинках» [22,с.12].

Постановою доведені завдання стосовно створення в областях названих закладів шляхом реорганізації і реконструкції діючих приміщень шкіл–інтернатів, добудов, нового будівництва; передбачено вирішення ряду інших питань, які забезпечать їх нормальне функціонування.

У 70–80–ті роки дитячі будинки реорганізуються у школи–інтернати для дітей–сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, з дошкільними відділеннями, створюються дитячі будинки сімейного типу, спеціальні школи, загальноосвітні школи соціальної реабілітації. На кінець 1980 р. в Україні функціонувала 31 школа–інтернат для дітей–сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування з контингентом 8,5 тис. вихованців.

Уже в 1987 році кількість таких навчально–виховних закладів була доведена до 34 з кількістю учнів у них 9,3 тис. чол.

Для підтримки родинних зв'язків між братами і сестрами шкільного і дошкільного віку у загальноосвітніх школах–інтернатах для дітей–сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, створювалися дошкільні відділення на 30–40 дітей; у кожному з них утримувалося до 500 дітей різного віку.

Список використаних джерел

1. Стенографический отчет. XX съезд КПСС. – М.: Госполитиздат, 1956. – 112 с.
2. Про виконання постанови ЦК КПУ, Ради Міністрів УРСР від 20 жовтня 1956 року «Про заходи по дальшому розвитку шкіл–інтернатів в Українській РСР» Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти УРСР. – 1956. – № 24.
3. Про організацію і проведення курсів підвищення кваліфікації учителів: Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти УРСР. – 1957. – № 10.
4. Про прикріплення університетів УРСР до шкіл–інтернатів: Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти УРСР. – 1957. – № 5.
5. Про роботу шкіл–інтернатів: Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти УРСР. – 1957. – № 11.
6. Про стан і заходи до поліпшення патронування дітей, роботи дитячих будинків та спеціальних шкіл–інтернатів: Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти УРСР. – 1958. – № 2.
7. План додаткового відкриття шкіл–інтернатів на 1959/60 н. р.: Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти УРСР: – 1959. – № 2.
8. Про виконання постанови Ради Міністрів УРСР від 31.01.59 р. № 131: Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти УРСР. – 1959. – № 5.
9. Про заходи щодо розвитку шкіл–інтернатів у 1959–1965 рр.: Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти УРСР. – 1959. – № 13.
10. Про недоліки у підготовці шкіл–інтернатів УРСР до 1959/60 навчального року: Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти УРСР. – 1959. – № 17.
11. Про підсумки будівництва об'єктів освіти за 1959 р. і заходи щодо виконання плану будівництва: Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти УРСР. – 1960. – №6.
12. Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти УРСР. – 1960. – № 17. – 24 с.
13. Про роботу шкіл–інтернатів м. Києва: Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти УРСР. – 1960. – № 13.
14. Про стан ідейно–політичного виховання учнів у школах–інтернатах: Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти УРСР. – 1964. – № 14.
15. Про підсумки будівництва шкіл, шкіл–інтернатів і дитячих садків за 1960 рік та заходи щодо виконання плану цього будівництва в 1961 році: Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. – 1961. – № 4.
16. Про підсумки будівництва шкіл, шкіл–інтернатів, дошкільних установ та педагогічних інститутів за 1961 рік і заходи щодо виконання плану цього будівництва в 1962 році: Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. – 1962. – № 5.
17. Українська РСР в цифрах. – К.: Вид–во ЦСУ УРСР, 1962. – С.186–201.
18. Кобзар Б. Педагогічні проблеми розвитку шкіл–інтернатів і шкіл подовженого дня. – К.: Рад. школа, 1968. – 295 с.

19. Постанова колегії Міністерства освіти УРСР від 3 грудня 1962 року «Про стан виконання народногосподарського плану по школах–інтернатах»: Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. – 1963. – № 1.

20. Про затвердження заходів Міністерства освіти УРСР на виконання рішень червеного Пленуму ЦК КПРС та липневого Пленуму ЦК КПУ: Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. – 1963. – № 16.

21. Про хід підготовки шкіл–інтернатів УРСР до нового 1964/65 навчального року: Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти УРСР. – 1964. – № 15–16.

22. Про стан виконання народногосподарського плану по народній освіті в 1964 році: Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти УРСР. – 1965. – № 2.

Покась В.П. Общеобразовательные школы–интернаты как учебно–воспитательные заведения нового типа: особенности становления и развития

Анализируются проблемы становления и развития общеобразовательных школ–интернатов как особых учреждений для обучения и воспитания детей с особыми потребностями.

Ключевые слова: образование, человек, дети с особыми потребностями, интернатное образование, воспитание, культура.

Pokas, V.P. General education boarding schools as a new type of education and upbringing institutions: distinctive features of their formation and development

Analyses of problems of formation and development of the general education boarding schools as special institutions for education and upbringing of children with special needs.

Key words: education, a person, children with special needs, boarding school education, upbringing, culture.

УДК 1: [37.013.73 + 37. 033]

Новіцька Т.В.

Курс «Концепції сучасного природознавства» як один із способів формування нового типу світогляду сучасної особистості

Аналізується стан сучасних наукових досліджень та їх вплив на суспільство. Підкреслюється визначальна роль освіти в процесі становлення світогляду сучасної особистості. Дається філософський аналіз курсу «Концепції сучасного природознавства», основною метою якого є формування цілісного мислення студентів, як одного з способів подолання антропоцентризму.

Ключові слова: світогляд, освіта, наука, антропоцентризм, «концепції сучасного природознавства», мислення.

В усіх розвинених країнах світу усвідомлено, що майбутнє країн та народів обумовлене якістю системи освіти. При явній вичерпності природних ресурсів єдиним практично невичерпним ресурсом є інтелект людини. Відтворювання людини інтелектуальної та гуманної, відповідальної перед суспільством та майбутнім – це основна функція сучасної освіти. Курс «Концепції сучасного природознавства» виступає містком між сучасною освітою та технократичною наукою. Його основною метою є сформуванню світогляд сучасної особистості в світі, де наука ставить перед собою завдання задоволення людських потреб.

Проблематика курсу «Концепції сучасного природознавства» представлена в роботах таких дослідників як: А.Горелов [4], Т.Грушевицька, С.Матюхин [6], В.Михайловский [7], А.Садохин [13], К.Фроленко [6], О.Хромов [14].

Метою даної роботи є аналіз курсу «Концепції сучасного природознавства», як складової освітнього процесу, що покликаний змінити погляди студентів на стан сучасної науки та її вплив на суспільство.

За тисячі років свого існування фізично людина майже не змінилася. Людина з'явилася на світ, як частина природи, і тому її існування повністю залежить від неї.

Людство не змінювало себе, воно змінювало все навколо себе. З давніх часів люди усвідомлювали свою залежність від природних сил, розуміли свою беззахисність перед її стихіями і тому ставились до них з повагою. Але природа наділила людину допитливим розумом, дала можливість аналізувати, порівнювати та робити висновки. І чим більше людина